

**EESTI KEELE
ARENDAMISE STRATEEGIA
2004–2010**

TARTU 2004

Haridus- ja Teadusministeerium
Eesti keelenõukogu

AS Atlex

Kivi 23
51009 Tartu
Tel 734 9099
Faks 734 8915
e-post: atlex@atlex.ee
<http://www.atlex.ee>

ISBN 9985-72-154-3

Haridus- ja teadusministri saatesõna

Järgnevatel lehekülgedel on "Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010)". Vabariigi Valitsuse poolt 5. augustil 2004. a heaks kiidetud dokument annab teadusuuringutele toetudes keelest lähtuva kirjelduse eesti keele olukorrast, saavutada tahetavatest eesmärkidest, selleks vajalikest sammudest ning asutustest ja inimestest. Käesolev strateegia on esimene kõiki tähtsamaid keelekasutusvaldkondi hõlmav eesti keele arendamise kava, ent see ei jää kindlasti viimaseks: arendamisvajadus – nii teoreetilisest kui praktilisest küljest lähtuvalt – on strateegia teksti sisse kirjutatud.

Keelestrateegia on väga ulatuslik üldine raam, mille sisse ja millega kooskõlas luuakse konkreetseid tegevuskavad. Nende tulevase täitmise kaudu saab hinnata kogu strateegia ellurakendamise edukust. Strateegia on kahtlemata positiivse tooniga dokument: olles kriitilised eesti keele tänapäevase seisundi mitmete aspektide suhtes, usuvad strateegia autorid selle elluviimise võimalikkusesse ning eesti keele arenemisvõimesse. Sellise usuta poleks olnud mõtet strateegiat koostada.

Keelestrateegia põhiautorid on olnud Eesti keelenõukogu liikmed, ent paljude arutelude ja kooskõlastamiste kaudu on olnud võimalus avaldada selle kohta arvamust väga suurel hulgal inimestel, õieti kogu rahval. See on loomulik, sest keel kuulub rahvale ning ainult rahva kaudu saab seda hoida ja arendada.

Rahvas hoiab keelt, kuid eesti keelele ei oleks ka eesti rahvas tema ise. Eestlase enesemääratluse tähtsaima komponendina väärrib meie emakeel kahtlemata iseseisvat arendamiskava paljude teiste Eesti riigile tähtsate valdkondade hulgas. Tänapäeval on tihti kombeks küsida: kui palju see maksab? Ka keelestrateegia kohta võib nii küsida. Kindlasti on selles tegevusi, mille hinna saab täpselt välja arvutada. Teisalt väljendab iga inimese, Eesti ühiskonna ja riigi kogu igapäevane tegevus kõige muu hulgas ka suhet keelega, selle arengut kas toetades või takistades. Siin pole täpsete arvutuste tegemine enam võimalik. Kes ütleks, kui palju maksab tahtmine eestlane olla?

Pearõhk keelestrateegias on muidugi eesti kirjakeelel, kõigi eestlaste kodukeelest infoühiskonna suhtlusvahendiks arendatud väärtuslikul ühisvaral. Strateegia osad käsitlevad eesti kirjakeele uurimise, arendamise,

kasutamise ja õpetamise eri aspekte keeleteaduse spetsiifilistest probleemidest kuni keeletehnoloogia rakenduste ja vallaametniku keelekasutuseeni. Demokraatlikke põhimõtteid järgides ei ole unustatud ka kirja-keelse peavoolu kõrval olevaid eesti keele kujusid: tähelepanu oma keelekasutusele leiavad strateegiast nii Võru-, Setu- kui ka Mulgimaal elavad inimesed, nii väliseestlased kui ka viipekeele kasutajad. Ka nemad on eesti keeleühiskonna liikmed ning käesolev strateegia on kogu eesti keele – koos kõikide selle esinemisvormidega – strateegia. Nii nagu on teiste riikide keelte eest hoolitsemine teiste riikide kohus, nii peab Eesti riik hoolitsema eelkõige eesti keele hoidmise ja arendamise eest.

Strateegias on kirjas need asutused ja institutsioonid, kes peavad strateegia seisukohad ja soovitusel ellu viima. Nimetatud on ainult peamised. Koos tegevuskavade koostamisega suureneb strateegia elluvijate hulk. Kui see töö jääb ainult ametnike hooleks ning jätab külmaks ülejäänud keelekasutajad, on üritus ebaõnnestunud enne selle algust.

Eesti keele arendamise strateegia on jõudnud ellurakendamisjärku tähelepanuväärsel ajal: Eesti on esimesi kuid Euroopa Liidu liige. See ühendus paneb proovile, tekitab ohte ja loob võimalusi. Selle põhisukohti on kultuuriliselt ja keeleliselt mitmekesise Euroopa säilitamine. Hoides ja arendades emakeelt iseenda jaoks oma kodus, anname samas Eesti panuse euroopaliku Euroopa püsimisse.

Soovin meile kõigile edu "Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010)" arendamisel ja elluviimisel!

Tartus 10. septembril 2004

Toivo Maimets
Eesti Vabariigi haridus- ja teadusminister

SISUKORD

Haridus- ja teadusministri saatesõna	3
EESSÕNA	7
1. SISSEJUHATUS. Eesti keele arendamise strateegia põhimõtted	10
1.1. Eeldused	10
1.2. Visioon ja eesmärk	11
1.3. Võtmevaldkonnad	11
1.4. Rakendamine	12
2. EESTI KEELE ARENDAMISE STRATEEGIA ÕIGUSLIKUD ALUSED. KEELED JA KEELEKASUTUS EESTI VABARIIGIS	12
2.1. EKAS ja Eesti Vabariigi keeleseadus	13
2.2. Teiste keelte kasutamine ja õpe Eesti Vabariigis	13
2.3. Eesti Vabariigi integratsioonipoliitika	15
3. EESTI KIRJAKEEL	16
3.1. Eesti keelekorraldus	19
3.1.1. Üldkeelekorraldus	19
3.1.2. Oskuskeelekorraldus	20
3.1.3. Nimekorraldus	21
3.2. Eesti keele kaitse ja järelevalve	23
3.2.1. Õiguslik reguleerimine	23
3.2.2. Kontroll	24
3.2.3. Ergutamine	24
3.3. Eesti keele mainekujundus	25
3.4. Haridus ja eesti keele õpe	26
3.4.1. Üldharidus	26
3.4.1.1. Eestikeelne üldharidus	26
3.4.1.2. Muukeelne üldharidus	27
3.4.2. Kutseharidus	28
3.4.3. Kõrgharidus	29

4. EESTI KEELE UURIMINE JA KEELEKOGUD	30
4.1. Eesti keele uurimine	30
4.2. Keelekogud	31
5. EESTI KEELE KEELETEHNOLOOGILINE TUGI	32
6. EESTI KEELE ERIKUJUD	34
6.1. Eesti keele piirkondlikud erikujud Eestis	34
6.2. Väliseestlaste eesti keel	35
6.3. Viipekeel ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutus	35
7. EESTI KEEL JA TEISED KEELED	37
8. EESTI KEELE ARENDAMISE STRATEEGIA RAHASTAMISE PÕHIMÕTTED	38
LISA 1. Peamised EKASi elluviimist tagavad asutused	40
LISA 2. EKASi elluviimist toetavad programmid	43

EESSÕNA

Kiites heaks „Muukeelse elanikkonna keeleõppestrateegia”, tegi Vabariigi Valitsus oma 21. aprilli 1998 protokollilise otsusega (punkt 2) Haridusministeeriumile ülesandeks koostada eesti keele arendamise strateegia. Haridusministri 6. aprilli 2000 käskkirjaga nr 91 asutati Euroopa keelteaasta (2001) korraldamise Eesti komitee, mille üheks ülesandeks saigi koostada kõnealune strateegia. Keelteaasta lõppedes nimetas haridusminister oma 28. detsembri 2001 käskkirjaga nr 963 komitee ümber Eesti keelenõukoguks ja tegi sellele ülesandeks koostada „Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010)” (edaspidi EKAS) 31. detsembriks 2003.

Haridus- ja Teadusministeeriumi juures asuva, haridus- ja teadusministrit nõustava Eesti keelenõukogu koosseis (keelenõukogu asutamise käskkirjaga kinnitatud koosseisu on muudetud haridus- ja teadusministri 10. jaanuari 2001 käskkirjaga nr 5 ja 5. novembri 2003 käskkirjaga nr 984, mille tulemusena on nõukokku arvatud Urmas Sutrop ja Martin Ehala) on järgmine:

Martin Ehala (Tallinna Pedagoogikaülikooli professor), Mati Ereht (Tartu Ülikooli professor), Birute Klaas (Tartu Ülikooli professor), Irina Külmoja (Tartu Ülikooli professor), Suliko Liiv (Tallinna Pedagoogikaülikooli professor), Anne Lind (Tallinna Saksa Kultuuriinstituudi juhataja), Kristi Mere (Haridus- ja Teadusministeeriumi peainspektor), Helle Metslang (Tallinna Pedagoogikaülikooli professor), Karl Pajusalu (Tartu Ülikooli professor), Mart Rannut (Tallinna Pedagoogikaülikooli dotsent), Urmas Sutrop (Eesti Keele Instituudi direktor), Tõnu Tender (Haridus- ja Teadusministeeriumi keeletalituse juhataja), Jüri Valge (Haridus- ja Teadusministeeriumi teaduse ja kõrghariduse osakonna nõunik, Eesti keelenõukogu esimees), Silvi Vare (Eesti Keele Instituudi vanemteadur), Enn Veldi (Tartu Ülikooli dotsent), Jüri Viikberg (Eesti Keele Instituudi vanemteadur), Tiit-Rein Viitso (Tartu Ülikooli professor), Haldur Õim (Tartu Ülikooli professor, akadeemik).

2001. ja 2002. aastal korraldati Eesti keelenõukogu (edaspidi EKN) juhitud eesti keele seisundi uuringud, mille tulemusena on avaldatud järgmised EKASi ametlike lisadena käsitletavat teosed:

1. Eesti keele uurimise analüüs. Koost. Mati Erelt. Emakeele Seltsi aastaraamat 48. 2002. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, 2003. 262 lk.
2. Eesti kirjakeele kasutusvaldkondade seisundi uuringud. Toim. Maire Raadik. Tallinna Pedagoogikaulikooli eesti filoloogia osakonna toimetised 4. Tallinn, 2003. 240 lk.
3. Tiiu Erelt, Arvi Tavast, Eesti oskuskeelekorralduse seisund. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2003. 128 lk.
4. Eve Alender, Kairit Henno, Annika Hussar, Peeter Päll, Evar Saar, Nimekorralduse analüüs. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2003. 118 lk.
5. Kadri Muischnek, Heili Orav, Heiki-Jaan Kaalep, Haldur Õim, Eesti keele tehnoloogilised ressursid ja vahendid. Arvutikorpused, arvutisõnastikud, keeletehnoloogiline tarkvara. Toimetaja Urve Talvik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2003. 86 lk.
6. Vahur Laiapea, Merilin Miljan, Urmas Sutrop, Regina Toom, Eesti viipekeel. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2003. 59 lk.
7. Emakeel ja teised keeled IV. Eesti keele võõrkeelena/teise keelena ja võõrkeelte seisund Eestis. Toim Birute Klaas ja Silvi Tenjes. Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) õppetooli toimetised 3. Tartu, Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004. 313 lk.
8. Silvi Vare, Eesti keel vene koolis. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2004. 127 lk.

EKASi koostamise eeltööde käigus on välja antud järgmised teosed, mis ühelt poolt kujundavad EKASi seisukohti, teisalt on nende väljenduseks: Tiiu Erelt, Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2002. 456 lk; Karl Pajusalu, Tiit Hennoste, Ellen Niit, Peeter Päll, Jüri Viikberg, Eesti murded ja kohanimed. Toim. Tiit Hennoste. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2002. 320 lk; Estonian Language. Ed. Mati Erelt. Linguistica Uralica. Supplementary Series, volume 1. Tallinn: Estonian Academy Publishers, 2003. 413 lk; samuti kaks selleteemalist brošüüri: Euroopa keelteaasta Eestis. Tartu, 2001. 31 lk; 100 aastat akadeemilist eesti keele õpet Uppsala ülikoolis. Eesti keele ja keelepoliitika ettekanded. Uppsala, Tartu, 2001. 111 lk.

EKASi seisukohtade kujundamiseks on korraldatud järgmised rahvusva-

helised konverentsid:

1. Konverents „Eesti keel Euroopas”. Tallinn, 2001.
2. II rakenduslingvistika konverents. Tallinn, 2003.
3. Konverents „Rahvuslik enesemääratlus ja emakeeleõpetaja”. Tallinn, 2003.
4. Terminoloogiakonverents „Eesti oskuskeel 2003”. Tallinn, 2003.
5. Konverents „Keel ja identiteet”. Rõuge, 2003.
6. Konverents „Emakeel ja teised keeled IV”. Tartu, 2003.
7. Eesti–Soome ühisseminar „Eesti ja soome keele tulevik”. Helsingi, 2003.

Esimesel keelefoorumil, mis peeti 13. detsembril 2002 Tallinnas, esitleti ja täiendati EKASi struktuuri ning 2003. aasta jooksul kirjutati selle alusel EKASi tekst (27. juunil 2003 arutati strateegia koostamist XXXII J. V. Veski päeval Tartus). 25. septembril 2003 saadeti EKASi tekst tutvumiseks ja arvamuse avaldamiseks kõigile ministeeriumidele ning nendele asutustele ja institutsioonidele, mis on EKASi elluviimisega seotud; oktoobris 2003 saadeti EKASi projekt välismaistele ekspertidele, kelleks olid prof Pa'draig O'Riaga'in (Iirimaa), dr Birgitta Lindgren (Rootsi keelenõukogu) ja dr Pirjo Hiidenmaa (Kodumaa Keelte Uurimiskeskus, Soome).

22. novembril 2003 avaldati EKASi projekt ajalehes Postimees ja tehti samal ajal avalikkusele kättesaadavaks Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehel, Eesti Keele Instituudi kodulehel ning Delfi portaalis.

5. detsembril 2003 Tallinnas peetud teisel keelefoorumil esinesid välismaised eksperdid ning tehti kokkuvõtte rahvaarutelu tulemustest. EKASi teksti viimistlemisel on püütud teksti kohta esitatud kriitikat ja ettepanekuid arvestada.

EKN on tänulik kõigile eraisikutele, ühingutele, riigi- ja teistele asutustele, kes on „Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010)” koostamisele oma parima äratundmise järgi kaasa aidanud. Täname Tiiu Ereltit, Peeter Pälli ja Arvi Tavastit otsese koostöö eest EKASi eriosade kirjutamisel ning Maire Raadikut kogu teksti redigeerimisel. Samuti kuulub meie tänu

heatahtlikele, kuid põhjalikele retsensentidele Indrek Koolmeistrile, Marju Lauristinile, Anu Reiljanile ja Ilmar Tomuskile.

EKN tänab Euroopa Nõukogu ja selle poolt finantseeritud eksperti prof Pa'draig O'Riaga'ini, väliseksperthe dr Birgitta Lindgreni ja dr Pirjo Hiidenmaad väärtuslike märkuste ja dr Pirkko Nuolijärvit (Kodumaa Keelte Uurimiskeskus, Soome) koostöö eest ühisseminari korraldamisel.

1. SISSEJUHATUS.

Eesti keele arendamise strateegia põhimõtted

Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004 otsusega heaks kiidetud „Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010)” määrab kindlaks eesti keele arendamise eelissuuna 2004.–2010. aastaks. Strateegia lähtub eesti keele kui eestlaste emakeele arendamise vajadustest ega tegele otseselt Eesti muukeelse elanikkonna keeleprobleemidega, mille lahendusi kavandavad „Muukeelse elanikkonna keeleõppestrateegia”, muukeelse hariduse arengukava ja riiklik integratsiooniprogramm.

1.1. Eeldused

EKASi põhieeldused on:

- eesti keel on Eesti ainus riigikeel,
- eesti keel on Eesti identiteedi kandja,
- eesti keel on stabiilse keelekeskkonna kujundaja Eestis.

EKASi koostamisel on võetud arvesse:

- EKNi korraldatud eesti keele seisundi ja teisi uuringuid,
- strateegiat „Säästev Eesti 21”, eriti selles püstitatud eesmärki „Eesti kultuuriruumi elujõulisus”; teadus- ja arendustegevuse strateegiat 2001–2006 „Teadmistepõhine Eesti” ja „Ühiskondlikku lepet”,
- keelevaldkonnaga tegelevate riigiasutuste, kohalike omavalitsuste (edaspidi *omavalitsus*), kodanikuühenduste ning muude institutsioonide arvamusi,

- rahvusvaheliste nõupidamiste seisukohti ja eksperdihinnanguid,
- rahvaarutelu soovitusi.

1.2. Visioon ja eesmärk

EKASi eesmärk on luua tingimused, et eesti keel oleks Eesti territooriumil areneva tänapäevase kõrgtehnoloogilise ning avatud paljurahvuselise ühiskonna põhiline suhtlemisvahend.

Strateegia elluviimine tagab, et

- eesti keelel oleksid väljendusvahendid mis tahes olulises eluvaldkonnas kunstidest ja filosoofiast kuni täppisteaduste ja infotehnoloogiani,
- tugevneksid õiguslikud ja ühiskondlikud hoovad eesti keelekeskkonna arengu mõjutamiseks,
- eesti keel leiaks kiire rakenduse uuenduslikes infotehnoloogial põhinevates tarbetehnoloogiates.

Aastaks 2010 peavad peamised avaliku keelekasutuse valdkonnad olema valdavalt eestikeelsed, kasutatav kirjakeel peab olema heatasemeline ning arenguvõimeline.

EKASi elluviimine loob tingimused selleks, et Eesti paljurahvuselise ühiskonna liikmed peaksid loomulikult osaleda ühiskonna tegevuses eesti keele vahendusel ning et eesti keele kõnelejad oleksid põhjendatult uhked oma keele kuulumise üle maailma kõige arenenumate kultuurkeelte hulka.

1.3. Võtmevaldkonnad

EKASi võtmevaldkonnad on:

- keelekorraldus ja keelehoole,
- keelekaitse,
- haridus ja keeleõpe,
- keeleuurimine,
- keeletehnoloogilise toe loomine.

EKASi võtmevaldkondade arendamiseks tuleb leida võimalusi käivitada ja püsivalt rahastada riiklikke programme. Võtmevaldkondade kõrval tuleb pöörata tähelepanu ka kõigi teiste EKASi eesmärkide saavutamiseks vajalike valdkondade (nt eesti keele akadeemiliste alussõnaraamatute koostamine, eesti keele mainekujundus, eesti keele erikujud, eesti keel ja teised keeled jne) arendamisele.

1.4. Rakendamine

EKAS annab võimaluse teadvustada eesti keele alased ülesanded ning koondada riigi ja ühiskonna vahendid seatud eesmärkide saavutamiseks. EKASist lähtudes kavandavad ja korraldavad oma keelealast tööd Vabariigi Valitsus, ministriumid, kohalikud omavalitsused, haridus- ning teadus- ja arendusasutused. EKASi alusel töötab Haridus- ja Teadusministeerium välja keelevaldkonna iga-aastased tegevuskavad.

EKAS määrab kindlaks eesmärgid ja tegevused, mis on vajalikud strateegia eesmärgi saavutamiseks, tegevuste ligikaudse maksumuse ja strateegia peamised elluviijad (tegevuskavade koostamise käigus määratakse ülesannete lahendamise põhivastutajad ning kaasatud institutsioonid). EKASi elluviimist suunab ja koordineerib Haridus- ja Teadusministeerium ning Eesti keeleolukorda jälgib ja analüüsib EKN, kes vaatab strateegia seisukohad üle iga kahe aasta tagant. Riigikogule suunatavad olulised strateegia muutmise ettepanekud esitab EKN haridus- ja teadusministrile. EKN koostab jätkustrateegia EKAS II.

EKASi arendamine ja täitmine oleneb ka Eesti demograafilistest, üld-, regionaal-, haridus- ja majanduspoliitilistest suundumustest.

2. EESTI KEELE ARENDAMISE STRATEEGIA ÕIGUSLIKUD ALUSED. KEELED JA KEELEKASUTUS EESTI VABARIIGIS

Eesti keele arengu kavandamise õiguslik põhialus on Eesti Vabariigi põhi-

seaduse paragrahv 6, mille järgi „Eesti riigikeel on eesti keel”. Kaudsemalt, kuid üldisemalt ja tulevikku suunatumalt väljendab sama mõtet põhiseaduse preambula, mille kohaselt on Eesti riigi põhiline ülesanne säilitada eesti rahvust ja kultuuri läbi aegade. Väga oluline roll on seejuures haridussüsteemil, sest põhiseaduse paragrahvi 37 kohaselt on igaühel õigus saada eestikeelset õpetust ning riigil lasub selle tagamise kohustus.

Eesti keelepoliitika põhimõtted on kooskõlas nii ÜRO, Euroopa Nõukogu ja OSCE dokumentidega kui ka Euroopa Liidu keelekasutuspoliitika 1997.–2002. aastal koostatud Euroopa Komisjoni eduaruannete kohaselt täidab Eesti jätkuvalt Kopenhaageni demokraatia kriteeriume.

2.1. EKAS ja Eesti Vabariigi keeleseadus

Keeleseadus reguleerib keelekasutust Eesti Vabariigis, lähtudes avalikest huvidest, milleks keeleseaduse mõttes on ühiskonna turvalisus, avalik kord, avalik haldus, rahvatervis, tervisekaitse, tarbijakaitse ja tööohutus. Keeleseaduse ja muude sellega seotud õigusaktidega on reguleeritud eesti keele oskuse ja kasutamise nõuded (ning võõrkeelte kasutamise võimalused), k.a Eesti Vabariigi kodakondsuse saamiseks vajalik keeleoskus.

EKASis kavandatav hõlmab keelest kui korpusest lähtudes peale õiguslikult reguleeritud keelekasutuse ka sellest väljapoole jäävaid keelekasutusjuhtumeid, mille puhul on põhiline luua eesti keele arendamiseks ja kasutamiseks soodustingimusi. EKAS on Eesti Vabariigi keelepoliitika alusdokument, mille seisukohtadest tulenevalt ja kooskõlas Eesti Vabariigi õigusaktide ning rahvusvaheliste keeleõiguspõhimõtetega kavandatakse eesti keele arengut tagavaid muudatusi Eesti õigussüsteemis.

2.2. Teiste keelte kasutamine ja õpe Eesti Vabariigis

1925. aasta kultuuriautonomias seaduse kohaselt oli Eesti Vabariigis enne Teist maailmasõda neli rahvusvähemust, kellel oli õigus kasutada oma emakeelt hariduses, kultuuris jm seaduses ette nähtud juhtumitel. Teine maailmasõda ja Nõukogude okupatsioon likvideerisid Eesti ajaloolised rahvusvähemused suures osas. Eesti Vabariik on ühinenud Euroopa

Nõukogu rahvusvähemuste kaitse raamkonventsiooniga, olnud korduvalt keeleolukorra rahvusvahelise hindamise objektiks ning täidab rahvusvahelisi keelekasutusnõudeid, mis EKASi koostamise ajal kehtivad.

Keeleseadus võimaldab kindlatel tingimustel kasutada võõrkeeli ja rahvusvähemuste keeli asjaajamisel ning omavalitsuse kutsetes, kuulutustes ja teadaannetes, samuti asutuse, äriühingu, mittetulundusühingu, sihtasutuse ja füüsilisest isikust ettevõtja pitsatitel, templitel ja kirjalankidel.

Vastu on võetud vähemusrahvuse kultuuriautonoomia seadus, mille alusel on seda soovivatel rahvusrühmadel avarad võimalused kasutada oma emakeelt nii hariduses, kultuuris kui ka sisemises asjaajamises. Vähemusrahvuse kultuuriomavalitsus võib sisemise asjaajamise keelena kasutada oma rahvusvähemuse keelt ja lisada ametlikele eestikeelsetele kirjalankidele, kuulutustele, teadaannetele ja templitele tõlke oma rahvusvähemuse keelde.

Eesti on sõlminud Leedu, Läti, Poola, Saksa, Soome, Tšehhi, Ukraina ja Ungariga ning Flandria flaami kogukonnaga kahe- või kolmepoolsed lepingud ning koostanud programmid koostöö kohta vastavate rahvuste Eestis elavatele esindajatele (ning kõnealustes maades elavatele eestlastele) nende emakeele ja kultuuri õpetamisel. Lepingute ja koostööprogrammide täitmine kulgeb poolte kinnitusel edukalt. Eestis töötab Juudi Gümnaasium, Soome Kool ja rahvusvaheline inglise õppekeele kool.

Eesti riik on taganud võimaluse omandada üldharidust ja osaliselt ka kutseharidust vene keeles. Venekeelse kooli jaoks on Eestis koostatud originaalõpikud vene keele, kirjanduse, eesti keele ja muusika (1.–3. klass) õpetamiseks, teiste kohustuslike õppeainete õpetamiseks kasutatakse eesti keelest tõlgitud õppekirjandust.

Jõustunud on Vabariigi Valitsuse 20. mai 2003 määrus nr 154 „Põhiharidust omandavatele õpilastele, kelle emakeel ei ole kooli õppekeel, oma emakeele õppimiseks ja rahvuskultuuri tundmaõppimiseks võimaluste loomise tingimused ja kord”, mille järgi on alates 1. septembrist 2004 võimalik õpetada neile õpilastele nende emakeelt ja kultuuri.

Alates 1993. aastast töötab Vabariigi Presidendi rahvusvähemuste ümarlaud, riigieelarvest rahastatakse 22 rahvuslikku kultuuriseltsi ühendava Eestimaa Rahvuste Ühenduse, sh 1940. aastal suletud Vene Haridus- ja Heategevusühingute Liidu järglasena 1992. aastal taastatud Slaavi Haridus- ja Heategevusühingute Liidu tegevust ja 11 pühapäevakooli (tatari, ukraina, korea, moldova, kirgiisi, gruusia, ersa, osseedi, tšerkessi, usbeki, baškiiri), milles antakse Eestis elavatele teistest rahvustest lastele teadmisi nende emakeele ja kultuuri kohta.

2.3. Eesti Vabariigi integratsioonipoliitika

Tagamaks Eesti Vabariigi ja Eesti ühiskonna toimimist kõigile Eesti elanikele mõistetava keele vahendusel ja eestlaste kui Eesti Vabariigi põlisrahvuse keelelisi inimõigusi, on Eesti Vabariigi riigikeeleks põhiseaduse paragrahvi 6 alusel eesti keel. Põhiseaduse täitmine eeldab muukeelse elanikkonna ümberorienteerumist vene keelelt kui üldiselt suhtluskeelelt eesti keelele kui üldisele suhtluskeelele ja riigi poolt eesti keele õppimise võimaluste loomist.

Alates 1991. aastast on pidevalt suurendatud eesti keele õppe osa muukeelses üldhariduskoolis (alates 1998. aastast muukeelse kooli arengukava kohaselt). 1999. aastal võeti vastu riiklik programm „Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000–2007”, mille üks osa hõlmab keelelist integratsiooni, sh riiklike ja munitsipaalgümnaasiumide 2007. aastal algavat üleminekut eestikeelsele õppele. See tähendab 60% ulatuses eestikeelset õppetööd, kusjuures praeguse põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse kohaselt on võimalik taotleda muukeelse õppe jätkamist (senist arengut ning õpilaste ja lapsevanemate valdavat huvi arvestades võib prognoosida, et vajadus vene õppekeelele gümnaasiumi järele väheneb). PHARE keeleõppeprogrammide ning Eesti riigi vahendite toel on selle eesmärgi saavutamiseks parandatud eesti keele õpetust muukeelses koolis (õppemahu suurendamine, õppekirjanduse väljaandmine, eesti keele õpetajate väljaõpe ja täiendusõpe, eestikeelse aineõppe alustamine), ellu viidud keeleõppeprojekte (keelelaagrid, perekeeleõpe, õpilas- ja õpetajavahetus), antud välja Eestit tutvustavaid kaarte, videofilme jne ning korraldatud eesti keele õpet propageerivaid üritusi.

Täiskasvanutest on korraldatud eesti keele kursusi eelkõige suurima suhtlusvajadusega elukutsete esindajatele (meditsiiniõed, politseinikud) ning Eesti Vabariigi kodakondsuse taotlejatele (eksami edukalt sooritanutele on hüvitatud kursuste õppemaks); on korraldatud ja korraldatakse eesti keele TV-kursusi.

3. EESTI KIRJAKEEL

Eesti kirjakeel on eesti keele kõige olulisem, ühtlustatud ja normitud kuju, mida kasutatakse kogu keelealal.

Eesti kirjakeele kanda on avalik keelekasutus kõigil ühiskonnaelu aladel kogu Eesti riigis. Kirjakeele paljudest **kasutusvaldkondadest** avaldavad keele üldisele olukorrale enim mõju üldharidus, kõrgharidus ja teadus, õigus ja haldus, ajakirjandus, meelelahutus, majandus, äri, pangandus, teave ja reklaam, infotehnoloogia.

Üldhariduse kaudu omandatud keeletase ja -hoiakud loovad aluse kõigi elualade keelekasutusele, kõrgharidusega omandatud akadeemilist keelekasutust kannab edasi harituim ja mõjukaim ühiskonnaosa. Kõrgharidus on ka tihedas vastastikus seoses teadusega. Ülejäänud valdkondade keelekasutus on osa üldisest keelekeskkonnast.

Eesti Vabariigi rajamine 1918. aastal lõi tingimused sajanditepikkuse traditsiooniga eesti kirjakeele igakülgeks arendamiseks ning eesti keele kasutamiseks kõigil elualadel. Üldhariduskooli õppekeeleks sai eesti keel, kümne aastaga kujunes eesti keel ka rahvusüliliseks valdavaks õppekeeleks. Tekkis eestikeelne õigussüsteem, enamik eluvaldkondi sai oma ajakirjandusväljaande. Demograafiline olukord oli eesti keele kasutamiseks ja arendamiseks soodne.

Nõukogude aeg tõi kaasa vene keele ja Nõukogude süsteemi mõju ning eesti keele kasutusala ahenemise, samas jätkus eesti kirjakeele järjekindel arendamine enamiku elualade tarbeks. Üld- ja kutseharidussüsteem lõhe-

nesid eesti- ja venekeelseks. Ka kõrghariduses ning teaduses oli osaliselt kasutusel vene keel. Eesti keel jagas ühelt poolt kasutusala vene keelega (nt avalikus teabes, halduses), teiselt poolt kujundas endale venepäraseid malle: vene keele põhjal korrastati terminoloogiat (nt majanduses), vene keelest tõlgiti tekste ja dokumente (nt õiguses, halduses, ajakirjanduses). Eesti rahvastikus vähenes eestlaste osakaal.

EKASi koostamise ajaks on eesti keele funktsioonid õiguslikult taastatud, jätkub kirjakeele arendamine. Ajastut iseloomustab ümberorienteerumine Lääne eeskujudele, kontaktid muu maailmaga, infoühiskond ja üleilmastumine. Enamikul aladel on tegevus uuenenud ja intensiivistunud, mõistesüsteemid ja mõjukeeled vahetunud. Vene keele kõrvale on uue ja peamise mõjukeelena lisandunud inglise keel.

Üld- ja kutsehariduses on siiski suur osa muukeelsel koolil, kus eesti keele roll on ka praegu marginaalne, mistõttu on seal piiratud eesti keele kasutamine asjaajamise ja avaliku teabe keelena. Teaduses ja kõrghariduses laieneb inglise keele kasutus. Euroopa Liiduga ühinemine toob kaasa inglise keele mõju suurenemise ka õiguses ja halduses, majanduses, äris ja panganduses, teabes ja reklaamis. Majandus, äri ja pangandus on saanud oma praeguse näo 1990. aastail põhjalike muutuste tulemusena ja tehnoloogia arengu toel ning on praegu suurel määral rahvusvahelised. Infotehnoloogias on algusest peale olnud liiderkeel ja teiste keelte mõjutaja inglise keel. Meelelahutus läheb järjest võõrkeelsemaks. Ajakirjandus on küll valdavalt eestikeelne, kuid kasumile orienteeruvana ebaühtlase taseme ja levikuga.

Praegu on eesti keel kõigil elualadel kasutusel, kuid samas on näha märke valdkonnakaotuse kohta (kasutusala loovutamine muudele keeltele) ja vajakajäämisi keele kvaliteedis. Eesti viimase kümne aasta areng on olnud suunatud avatusele; üleilmastumise ja infoühiskonna kujunemise taustal on eesti keele positsioon nõrgenenud.

Negatiivselt mõjuvad eesti keele arenguvõimalustele nii muukeelsete inimeste sissetuleku kui ka eestlaste väljaränne, samuti eesti keelt emakeelena kasutavate inimeste arvu absoluutne vähenemine. Viimast ei korva eesti keele oskajate arvu mõningane suurenemine nii Eestis kui ka mujal maailmas.

Kirjakeelele ja eriti selle kasutamisele avaldavad negatiivset mõju tänapäeva ühiskonnas toimivad üldised **taustategurid**, nagu

- kogu suhtluse muutumine mitmekeelsemaks, teiste keelte (eriti inglise keele) mõju,
- Eesti kiire liikumine ülemaailmse massikultuuri ja meediakeskkonna, sh Interneti mõjupiirkonda, mis kujundab eriti tugevasti nooremate põlvkondade keelekasutust,
- keelekasutusvajaduste ja -võimaluste laienemisest (infotehnoloogia areng, publitseerimise lihtsustumine jne) põhjustatud keeleliselt kontrollimata tekstiloome plahvatuslik kasv ja autorkonna heterogeensus,
- hoolimatute keelehoiakute levik ühiskonnas,
- üldhariduskooli lõpetanute halvenev ja isegi ebapiisav üldkirjakeele oskus, millele lisandub kõrgkooli lõpetanute ebapiisav erialakeele oskus,
- mitte-eestikeelse haridustaustaga spetsialistide ja üliõpilaste osakaalu suuremine,
- eesti keelt emakeelena kasutajate arvu kahanemine väikese iibe ja noorte Eestist lahkumise tõttu,
- subjektiivsed ja objektiivsed tegurid, mis takistavad muulastel eesti keelt omandada,
- keelenõuete rakendusala ja legitiimsuse seostamine ainult riigikeelele kohaldatava avalike huvide kriteeriumiga, jättes tähelepanuta vajaduse kujundada ja kaitsta hea keelekasutuse tava,
- kirjakeelt toetavate tegevuste ebapiisavus nii kasutusvalade kaupa kui ka kogu Eesti ulatuses,
- ametliku terministandardimise vähenemine.

Nende tegurite negatiivse mõju vähendamiseks tuleb kujundada ja ellu viia sihipärane keelepoliitika.

EKAS kui riikliku keelepoliitika raamdokument näeb ette **strateegilised põhieesmärgid** eesti keele peamistes avaliku kasutuse valdkondades ning määrab kindlaks riigi poolt toetatavad tegevussuunad, mis on vajalikud nende eesmärkide saavutamiseks. Need eesmärgid on **tagada**

- **eesti keele arenguvõime,**
- **avaliku keelekasutuse valdav eestikeelsus,**

• eesti kirjakeele ja selle kasutuse heatasemelisus.

Kirjakeelt tuleb arendada ja tema positsiooni tugevdada kõigis kasutusvaldkondades, et vältida negatiivsete tendentside süvenemist.

3.1. Eesti keelekorraldus

Keelekorraldus on kirjakeele teadlik arendamine, rikastamine, stabiliseerimine ja ajakohastamine. Temas toimub keeleideaali otsimine ning selle poole liikumiseks keelesoovituste andmine ja normingute fikseerimine.

Keelekorralduse praktiline väljund on **keelehoole** – keelekorralduse soovitude elluviimine, praktilised toimingud keelekasutuse paremaks ja tõhusamaks muutmiseks, keelesoovituste seletamine, levitamine ja õpetamine. Nii keelekorraldus kui ka keelehoole on pidev protsess, mille kulgu dikteerivad ühiskonna esitatavad konkreetsed nõudmised.

Keelekorraldus rajaneb **keelekorraldusteoorial** ning **eesti keele uurimise** tulemustel. Tulemusrikkaks keelekorralduseks on eriti tarvis uurimusi tegeliku keelekasutuse, keele muutumise tendentside ja mõjurite kohta, variantsuse, kõne- ja kirjakeele erinevuste ja vastastikmõju kohta. Keelekorraldus kasutab **keelekogusid**, eriti: a) kirjakeele tekstikorpused (vt 4.2 ja 5) ja kartoteegid, b) kõnekeele tekstikorpused (vt 4.2 ja 5), c) muude allkeelte, sh oskuskeele tekstikorpused, d) keelekorralduse erikartoteek.

Keelekorraldusel on **kolm osa**: a) üldkeelekorraldus, b) oskuskeelekorraldus, c) nimekorraldus.

3.1.1. Üldkeelekorraldus

Üldkeelekorraldus hõlmab kogu keelekorralduse üldprobleemid, jättes kõrvale oskuskeelekorralduse ja nimekorralduse eriprobleemid.

Keelekorraldusel on vähemalt poolteisesajandine traditsioon ja oma algupärane teooria. Jätkub selle kohandamine demokraatliku ühiskonna

nõuetega. Ometi ei ole veel õnnestunud saavutada, et kogu ühiskond saaks aru oma õigustest, vabadustest, kuid ka kohustustest eesti kirjakeele kasutamisel.

Eesmärk: tagada eesti kirjakeele kvaliteet ning aidata kaasa, et hea eesti keel saaks üldkasutatavaks.

Ülesanded:

- arendada keelekorralduspõhimõtteid, koostada keelekorraldusvahendeid (sõna- ja käsiraamatud) ja pidada andmebaase;
- anda ühtseid keelenorminguid ning -soovitusi;
- arendada ja keelekasutajatele selgitada eesti keele väljendusvõimet;
- keelehoole (keelenõuanne ja keeleteoimetamine);
- uurida ja korraldada eesti eurokeelt (euroterminite eesti vasted, eurotekstide stiil ja arusaadavus jms);
- keelekorraldusalaane väljaõpe ja täiendusõpe.

Täitjad:

Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool ja Tallinna Pedagoogikaülikool, Ema-keele Seltsi keeleteoimkond.

3.1.2. Oskuskeelekorraldus

Oskuskeelekorraldus on keelekorralduse osa, mis arvestab peale kirjakeele üldiste seaduspärasuste, eesmärkide ja ülesannete veel allkeele eripärast johtuvaid eesmärke ja ülesandeid. Soov ja valmidus oma ala oskuskeelt arendada on erialaspetsialistidel olemas. Koostöös keeleteadlastega on ülikoolides, teadusasutustes, erialaliitudes, riigiasutustes ja mujal korraldatud oskussõnavara õpikute ja teiste trükiste jaoks ning koostatud sõnastikke nii sisemiseks kasutamiseks kui ka avaldamiseks.

Töö koordineerimiseks ja meetodiliseks juhendamiseks on asutatud Eesti Terminoloogia Ühing (Eter). Paljudel aladel on ilmunud oskussõnastikke, mida on võimalik edasi arendada. Olemas on terminikomisjonide kui töövormi traditsioon. Kahjuks on vaibunud terministandardite koostamine.

Eesmärk: hea eesti oskuskeel, mis rahuldab spetsialistide vajadusi nii erialases suhtluses kui ka uurimis- või käsitlusobjekti teaduslikul tunnetamisel.

Ülesanded:

- arendada kõigi Eestis viljeldavate teadusalade, tehnika- ja majandusharude ning huvialade oskussõnavara;
- toetada riiklikult terminikomisjonide tegevust erialakeele arendamisel, oskussõnastike koostamisel ja avaldamisel;
- koostada erialakeeleõpikuid;
- soodustada terminiloomet õppe- ja teadusasutustes;
- parandada oskussõnastike kriitilise kasutamise oskust;
- levitada ja vahetada oskuskeeleinfot; teha sõnastikukriitikat;
- anda erialaspetsialistidele ja filoloogidele oskuskeelekoolitust nii kõrgkoolide õppekavade osana kui ka täiendusõppes;
- arendada õigus- ja halduskeelt, sh toetada Euroopa Liidu institutsioonide õigusaktide tõlke kvaliteedi tagamisel;
- anda Euroopa Liidu institutsioonides töötavatele Eesti ametnikele keelekoolitust ning toetada nende terminoloogiakoostööd Eesti asutustega;
- osaleda rahvusvahelises terminoloogiakoostöös, et tagada eesti keelele samasugused kasutusõigused ja arengupotentsiaal, nagu on teistel Euroopa Liidu ametlikel keeltel;
- osaleda oskuskeelealases rahvusvahelises teadustegevuses.

Täitjad:

Eesti Keele Instituut, Justiitsministeerium (sh Eesti Õiguskeele Keskus), erialade terminikomisjonid, Eesti Terminoloogia Ühing, kõrgkoolid, Eesti Standardikeskus.

3.1.3. Nimekorraldus

Nimekorraldus on põhimõtete ja praktiliste abinõude süsteem, mis peab riigi ja ühiskonna huvides kaasa aitama nimede kui identifitseerivate keelendite talitlemisele, tagades nimekasutuses selguse, täpsuse ja ühemõttelisuse. Nimekorraldus jaguneb teaduslikuks nimekorralduseks (nimekorralduspõhimõtete väljatöötamine) ning riiklikuks nimekorralduseks

(nimekasutust reguleerivate õigusaktide väljatöötamine, rakendamine ja täitmise kontrollimine).

Nimekorralduse eripäraks muu keelekorraldusega võrreldes on suurem õiguslik reguleeritus. Eestis kasutusel olevaid isiku-, koha-, äri- jm nimedid reeglistavad mitmed õigusaktid, nende alusel töötavad nimekomisjonid (Siseministeeriumi juures tegutsev kohanimenõukogu jms) ning ametiisikud. Nimekorralduse väljundina on ilmunud nimeraamatuid ja -juhendeid. Eesti nimekasutust iseloomustab avatus ja võõrõigustele vastuvõtlikkus, eriti isiku- ja ärinimede puhul. Võõrõigustele tõrjumisel tuleb säilitada mõistlik tasakaal üksikisiku õiguste ja ühiskonna ootuste vahel.

Nimekorralduse eeldustena on olemas 1.07.2004. a jõustunud kohanime-seadus ja 11.05.2004. a Riigikogule menetlemiseks esitatud isikunime-seaduse eelnõu, nimekorralduse kogemustega nimeuurijad, nimekogud Eesti Keele Instituudis, Võru Instituudis jm.

Eesmärk: kaitsta ja edasi arendada eesti nimepärandit kui üht eesti identiteedi kandjat; luua ladus nimekorraldussüsteem, kus koostöös tegutseksid nii riikliku kui ka teadusliku nimekorraldusega tegelevad asutused.

Ülesanded:

- võtta vastu isikunimeseadus, koostada rakendusakte, sh isiku- ja kohanimede määramise ja kasutamise juhendeid;
- teha nimekasutuse ekspertiise, kaasates sellesse nii nimeteadusliku usaldusasutuse kui ka teiste asutuste nimeuurijaid ja nimekorraldajaid;
- täiendada ja ajakohastada nimekorraldusega tegelevate asutuste nimekogusid, alustada Eesti Keele Instituudi murdearhiivi (vt 4.2) suure kohanimekartoteegi digiteerimist;
- osaleda rahvusvahelises nimekorraldustöös, selgitada avalikkusele nimekorralduse eesmärgid ja ülesandeid, koostada nimekorralduskäsiraamat(uid).

Täitjad:

Eesti Keele Instituut, Tallinna Pedagoogikaülikool, Tartu Ülikool, Võru Instituut, Siseministeerium.

3.2. Eesti keele kaitse ja järelevalve

Keelekaitse ja -järelevalve alla koonduvad tegevused, mis otseselt suunavad kirjakeele kasutust strateegiliste põhieesmärkide saavutamise poole: avaliku keelekasutuse õiguslik reguleerimine; keelenõuete täitmise kontroll; keelestrateegilistele eesmärkidele vastavate tegevuste stimuleerimine õiguslikust reguleerimisest väljapoole jääval alal (halduslike ja majanduslike vahendite, avaliku tunnustuse, konkursside, valikukriteeriumide jms kaudu).

Keelepoliitika planeerimisega tegeleb Haridus- ja Teadusministeerium (keeletalitus, teaduse ja kõrghariduse osakonna keelepoliitika nõunik) ja keeleseaduse täitmise järelevalvega Keeleinspeksioon. Keelevaldkonna esindatus Haridus- ja Teadusministeeriumi struktuuris on suhteliselt tagasihoidlik, Keeleinspeksiooni võimalused kontrollida peale keelsuse ka eesti keele kasutuse vastavust eesti kirjakeele normile on äärmiselt piiratud.

Eesmärk: luua tingimused kõikide EKASis kavandatud tegevuste elluviimiseks.

3.2.1. Õiguslik reguleerimine

Ülesanded:

- tagada seadusloome vastavus keelestrateegilistele põhieesmärkidele;
- sätestada avalike teenistujate kutseoskuskõuetes osana eesti keele oskuse nõuded;
- teha riigi- ja omavalitsusasutustele õigus- ja haldustekstide toimetamine kohustuslikuks ning määrata kindlaks tingimused ja kord keeletoimetaja kaasamiseks tekstide toimetamiseks;
- sätestada nõue eestikeelse arvutitarkvara kasutamise kohta üldhariduskooli kõikidel astmetel;
- piirata võõrkeelte kasutamist Eesti äriühingute nimedes;

- reguleerida kaubamärgi vahetamine kaubandusliku reklaami ning tooteinfoga;
- täpsustada avaliku teabe väljapanemise korda.

Täitjad:

Haridus- ja Teadusministeerium, Justiitsministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, omavalitsused.

3.2.2. Kontroll

Ülesanded:

- tõhustada kontrolli keelt puudutavate õigusaktide täitmise üle, sh jälgida tekstide eestikeelsust ja vastavust kirjakeele normile, pöörates eritähelepanu haldustekstidele, tootekirjeldustele ja kasutusjuhenditele, teabe- ja reklaamtekstidele, subtiitritele;
- luua institutsioon, mis jälgiks ajakirjanduskeele kvaliteeti ja teeks professionaalset kriitikat.

Täitjad:

ministeeriumid, Keeleinspeksioon, Tarbijakaitseamet, omavalitsused, erialaühendused.

3.2.3. Ergutamine

Ülesanded:

- motiveerida hea eesti keele kasutamist kõigis eluvaldkondades, pöörates erilist tähelepanu kvaliteetse eestikeelse meediakeskkonna hoidmisele ja arendamisele;
- rakendada töökoha- jm konkurssidel ning atesteerimistel eesti keele alaseid kriteeriume (üldine ja erialane keeleoskus; õppejõudude puhul eestikeelse õppekirjanduse avaldamine jne);
- jätkata eestikeelsete kultuuri-, eriala- ja eelretsenseeritavate teadusajakirjade riiklikku toetamist;
- motiveerida riigihangetes eestikeelse tarkvara eelistamist;
- ergutada eestikeelset õppe- ja teadustegevust (sh teaduspublikatsioonide või nende resümee avaldamist eesti keeles);
- toetada eestikeelset kultuuri ja meelelahutust (teater, filmilooming,

vokaalmuusika, kirjandus, tõlkimine);

- motiveerida eestikeelse tarkvara kasutamist nii kujunenud kui ka kujunevatel infotehnoloogia aladel.

Täitjad:

ministeeriumid, erialaühendused, omavalitsused, kõrgkoolid, Eesti Teadusfond, teaduskompetentsi nõukogu ja riiklike programmide nõukogud või juhtkomiteed, ajakirjanike kutseühingud, Eesti Teaduste Akadeemia.

3.3. Eesti keele mainekujundus

Keelealase mainekujunduse ülesanne on suurendada keeleteadlikkust, kujundada keelehoiakuid ja populariseerida head keelt ühiskonnas laiemalt, et tagada keelele soodne maine kasutajate hulgas ja kõrge staatus ühiskonnas tervikuna.

Praegu hoolitsevad Eestis keelealase mainekujunduse eest filoloogid, kirjanikud ja emakeeleõpetajad missioonitundest. Professionaalselt ja süstemaatiliselt sellega ei tegelda.

Eesmärk: luua eesti keele mainekujunduse süsteem ja arendada välja teaduslikult põhjendatud mainekujundustegevus.

Ülesanded:

- käivitada riiklik programm „Eesti identiteet 2005–2009”;
- töötada välja üldhariduskooli identiteedikasvatuse kontseptsioon ja korraldada emakeeleõpetajatele keelealase mainekujunduse täiendusõpet;
- tutvustada keeleküsimumi ning -sündmusi meedias;
- koostada ja levitada eesti keelt populariseerivaid laiale kasutajaskonnale mõeldud tekstikorpuse ja andmebaase, tele- ja videofilme, digi- ja laserketastel teabematerjale jms;
- korraldada eesti keele mainet parandavaid üritusi võimalikult paljudel elualadel;
- toetada õppurite keelehoiuorganisatsiooni loomist ja tegevust;
- toetada eestikeelse veebikeskkonna arengut ja parandada eestikeelse veebikeskkonna mainet.

Täitjad:

kõrgkoolid, eesti keelega tegelevad teadus- ja arendusasutused, kodanikuühendused, Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Tiigrihüppe Sihtasutus, avalik-õiguslik meedia ja kultuuriajakirjandus.

3.4. Haridus ja eesti keele õpe

Haridus on keele arengu ja positsiooni tagamise põhivahendeid. Hariduse rolle on anda üldine ja erialane kirjakeeleoskus ning kujundada positiivseid keelehoiakuid. Määrava tähtsusega on üldharidus, eriti kohustuslik üldharidus, mis mõjutab keelekasutust kõige rohkem.

3.4.1. Üldharidus

Seaduse järgi võib põhikooli õppekeeleks olla mis tahes keel. Et parandada gümnaasiumilõpetajate eesti keele oskust, on kehtestatud nõue alustada 2007. aastal vene õppekeelega riiklike ja munitsipaalgümnaasiumide üleviimist eesti õppekeelele, säilitades võimaluse kindlatel tingimustel taotleda õigust kasutada mis tahes muud õppekeelt. Üldhariduskoolides kasutatakse praegu kahte õppekeelt: eesti keeles õpib $\frac{3}{4}$ ja vene keeles $\frac{1}{4}$ kõigist üldhariduskooli õpilastest.

3.4.1.1. Eestikeelne üldharidus

Eestikeelse üldhariduskooli lõpetajate kirjakeeleoskus vajab parandamist.

Eesmärk: tagada põhikooli- ja gümnaasiumilõpetajate hea eesti keele oskus ja positiivne hoiak eesti keele suhtes.

Ülesanded:

- tõhustada eesti keele õpetamist, et tagada eesti keele kõikide osa- oskuste omandamine;
- võtta praktilise eesti keele õpetus kõigi ainete õpetajakoolituse ja õpetajate täiendusõppe õppekavva;
- soodustada uusimmigrantide laste keelelist lõimumist eestikeelses kooli ja selle kaudu ka Eesti ühiskonda;
- koolitada õpetajaid mitmerahvuselise eesti õppekeelega kooli jaoks.

Täitjad:

Haridus- ja Teadusministeerium, Tartu Ülikool ja Tallinna Pedagoogika- ülikool.

3.4.1.2. Muukeelne üldharidus

Paljude muukeelse üldhariduskooli lõpetajate eesti keele oskus on selleks ebapiisav, et eesti keelekeskkonnas edasi õppida ja/või tööle asuda. Gümnaasiumilõpetajatelt nõutakse küll eesti keele oskust kesktasemel (60 punkti riigieksamil), kuid samas on võimalik gümnaasiumi lõpetada ka 20 punktiga. Nõutava keeletaseme saavutamist on raskendanud ka see, et aineõpe on põhiosas venekeelne ja eesti keelt on õpetatud üldjuhul ainult eesti keele tundides, mis ei taga vajalikku õppe mahtu ja eesti keele keskkonda koolis. Ka ei oska osa pedagooge, sh osa eesti keele õpetajaid oma tööülesannete täitmiseks piisavalt eesti keelt. Parem on eesti keele oskus neis koolides, kus on üle mindud osalisele eestikeelsele aineõppele.

Ettevalmistused venekeelse gümnaasiumi eesti õppekeelele üleviimise alustamiseks 2007. aastal pole olnud piisavad. Põhikooli lõpetajalt nõutav eesti keele oskuse algtase ei võimalda edasi õppida eesti õppekeelega gümnaasiumis. Seda taset pole võimalik mõne aastaga oluliselt tõsta, kui selleks ei võeta lisameetmeid. Võimalik uusimmigrantide tulek komplitseerib eesti keele õpetamise probleeme veelgi.

Eesmärgid:

- parandada eesti keele mainet muukeelses koolis;
- saavutada, et muu õppekeelega põhikooli õpilased omandavad eesti keele tasemel B2¹, mis loob võimalused asuda õppima 2007. aastal eesti õppekeelele üleminekut alustavas gümnaasiumis ja tulla toime Eesti ühiskonnas;
- saavutada, et kõik muu õppekeelega gümnaasiumi lõpetajad valdavad eesti keelt õppekavas määratud nõuete kohaselt, mis või-

¹ Keeleoskustasemed: Euroopa Nõukogu keeleoskustasemete süsteem (A – algeline keelekasutus; B – iseseisev keelekasutus; C – vaba keelekasutus; keeleoskustasemeid võib konkretiseerida: A1, A1.1 jne); keeleoskust kirjeldatakse osaoskuste kaudu: mõistmine – kuulamine ja lugemine; rääkimine – suuline suhtlus ja esitus; kirjutamine.

maldab neil eesti keeles edasi õppida, sh kõrghariduse tasemel, ja eesti keelekeskkonnas töötada.

Ülesanded:

- soodustada eestikeelse aineõppe lisandumist vene õppekeelele põhikoolis ning määrata kindlaks muukeelse kooli eesti keeles ja eesti keelt õpetavate pedagoogide pädevusnõuded (eesti keele oskus tasemel C2);
- korrastada eesti keele ja vene keele õppe sisu ja maht, et tagada eesti keele oskuse taseme B2 saavutamine põhikooli lõpuks ja taseme C1 saavutamine gümnaasiumi lõpuks;
- viia muukeelse gümnaasiumi eesti keele riigieksami tingimused ja kord vastavusse õppekavas seatud eesmärkidega, korrastada õpitulemuste välishindamise süsteem ja tagada selle objektiivsus.

Täitjad:

Haridus- ja Teadusministeerium, Tallinna Pedagoogikaülikool, Tartu Ülikool, sh Tartu Ülikooli õppekavaarenduse keskus, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, omavalitsused.

3.4.2. Kutseharidus

Kutseõppeasutuse õppekeel on seaduse järgi eesti keel, kuid erandina lubab seadus anda kutseõpet ka vene keeles; eesti keeles õpib umbes 65% ja vene keeles umbes 35% kutseõpilastest. Eesti keele õpe venekeelses kutseõppeasutuses või kutseõppeasutuse venekeelses õpperühmas on kohustuslik ainult põhihariduse baasil õppijatele (õppe maht on aga oluliselt väiksem kui muukeelses gümnaasiumis).

Riik ei reguleeri venekeelsete kutseõppeasutuste kutseaineõppe keelsust ning üldjuhul õpetatakse kutseaineid vene keeles. Venekeelsete kutseõppeasutuste lõpetajate enamik ei ole võimeline eestikeelses keskkonnas töötama ega suhtlema.

Eesmärk: tagada, et kõik kutseõppeasutuse lõpetajad oleksid võimelised oma erialal eesti keeles suhtlema ja eestikeelses keskkonnas töötama.

Ülesanded:

- suurendada tunduvalt eesti keele ja eestikeelse õppe mahtu vene õppekeelele ja kahe õppekeelele kutseõppeasutustes.

Täitjad:

Haridus- ja Teadusministeerium, kutseõppeasutused, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, tööandjad.

3.4.3. Kõrgharidus

Eesti keelt toetab pikaajaline eestikeelse kõrghariduse ja teaduse traditsioon. Samas on rahvusvahelistumisega kaasnenud võõrkeelse õpetuse osatähtsuse ning ebapiisava eesti keele oskusega üliõpilaste ja õppejõudude osatähtsuse kasv, samuti eesti erialakeele õpetamise nõrkus.

Eesmärk: tagada eestikeelne kõrgharidus (katta kõik erialad oskuse- ja eestikeelse õppekirjandusega, säilitada olulises osas eestikeelne õpe ja avaldada tähtsamad teadustulemused ka eesti keeles), vältides mis tahes teadusala täielikku võõrkeelestumist. Tagada kõrgkoolilõpetajate eesti keele oskuse kõrge tase.

Ülesanded:

- esitada eesti keele spetsialistide riiklik koolitustellimus mahus, mis rahuldab riikliku vajaduse, ja võtta õppekoha kulupõhise maksumuse arvestamisel aluseks uute õppemeetodite ja -vahendite rakendamise tulenevad vajadused;
- riiklikult toetada eestikeelsete õppe- ja teadmaterjalide koostamist ja väljaandmist;
- võtta kõikidesse õppekavadesse erialase eesti keele õpe;
- laiendada välismaal keskhariduse omandanud eestlaste ja välisüliõpilaste võimalusi õppida eesti keelt.

Täitjad:

Haridus- ja Teadusministeerium, kõrgkoolid.

4. EESTI KEELE UURIMINE JA KEELEKOGUD

4.1. Eesti keele uurimine

Eesti keele uurimine on teadmiste hankimine eesti keele ja selle eri kujude ehituse, kasutuse, varieerumise ja muutumise kohta. Uurimine põhineb **keelekogudel** (vt 4.2). Peale puhtteadusliku funktsiooni on eesti keele uurimisel (rahvus)kultuuriline ja rakenduslik funktsioon.

Uurimine peab andma materjali eesti keele kujunemise, tänapäevase olemuse ning tulevikusuundumuste kohta. Uurimistulemuste rakendustest on olulisimad **kirjakeele korraldus** (vt 3.1), **keeleeõpe** (vt 3.4) ning **keeletehnoloogia** (vt 5). Uurimine peab tagama rakendustega seotud lingvistiliste probleemide lahendamise.

Eestis on olemas pikaajaline keeleuurimistraditsioon ning keeleuurijad kõigi põhiliste uurimisvaldkondade jaoks. Paljud nähtused on siiski kas üldse või tänapäeva tasemel läbi uurimata. Vähe on valdkondade tervik- käsitlusi ning rakendusi toetavaid uurimusi.

Eesmärgid:

- saavutada olukord, et eesti keelt uuritaks rahvusvaheliselt aktsepteeritaval tasemel kõigis tänapäeva keeleteaduse harudes, pöörates erilist tähelepanu rakenduste seisukohalt olulistele harudele;
- koostada akadeemilised tervikkäsitlused nende eesti keele valdkondade kohta, kus need seni puuduvad või vajavad uuendamist;
- pöörata senisest rohkem tähelepanu tegeliku keelekasutuse uurimisele.

Ülesanded:

- 1) eesti kirja- ja kõnekeele ehituse ja kasutuse uurimine:
 - edendada grammatikauuringuid; koostada eesti keele foneetika ja fonoloogia akadeemiline kirjeldus;
 - uurida eesti kirja- ja kõnekeele sõnavara; viia lõpule „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu” koostamine ja alustada ühekõitelise seletussõnaraamatu koostamist;

- uurida nimede ja nimetuste teooriat ja funktsioneerimist; anda ülevaade eesti nimesüsteemist; jätkata eesti kohanimede uurimist regioonide kaupa; uurida eesti ees- ja perekonnanimede kujunemist;
- analüüsida keelekasutuse ja sotsiaalsete tegurite seoseid eri tüüpi tekstides;
- edendada suulise keele uuringuid ning koostada suulise keele kirjeldav ülevaade;
- teha keelekorraldusteooriat käsitlevaid uurimusi;

2) eesti murrete uurimine:

- koostada eesti murrete foneetika ja grammatika võrdlevad ülevaadet;
- jätkata „Eesti murrete sõnaraamatu” koostamist;
- uurida tänapäeva piirkondlikke keelekujusid ja sotsiolekte;

3) eesti keele ajaloo, dünaamika, suhete ja kontaktide uurimine:

- koostada eesti keele häälikuloo ja ajaloolise grammatika ülevaadet;
- jätkata eesti kirjakeele kujunemise uuringuid;
- koostada eesti keele etimoloogiasõnaraamatu;
- edendada keelemuutuste teoreetilist uurimist;
- uurida eesti keele sõnavara ja grammatika uuemaid (1990. aastatel alanud) muutusi, et hoida need eesti keele arengule soodsates piirides;
- uurida mitte-eestlaste eesti keelt.

Täitjad:

Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool ja Tallinna Pedagoogikaülikool, Võru Instituut, TTÜ Küberneetika Instituut.

4.2. Keelekogud

Eesti keele uurimise ja korralduse vältimatu eeldus on **keelekogude** olemasolu. Eesti keele tähtsaimad traditsioonilised kogud on Eesti Keele Instituudi kirjakeele arhiiv, murdearhiiv ja heliarhiiv ning Tartu Ülikooli murdearhiiv; tähtsaimad elektroonilised kogud on Tartu Ülikooli eesti kirjakeele tekstikorpused, vana kirjakeele tekstikorpused ja suulise keele tekstikorpused ning Tartu Ülikooli ja Eesti Keele Instituudi murdekorpus.

Eesmärk: tagada kogude säilimine, täiendamine ja kasutatavus.

Ülesanded:

- olemasolevate kogude säilitamine ja pidev täiendamine ning uute kogude loomine;
- traditsiooniliste kogude korrastamine ja tehnoloogiline moderniseerimine (digiteerimine, laserplaadistamine jne);
- kogude kasutajasõbralikumaks tegemine (sealhulgas Interneti kaudu).

Täitjad:

Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool.

5. EESTI KEELE KEELETEHNOLOOGILINE TUGI

Keele tehnoloogiline tugi koosneb keeleressurssidest ja keeletarkvarast ning viimase rakendustest. **Keeleressursid** on elektroonilised andmekogud, mida kasutatakse keeletarkvara väljatöötamiseks. **Keeletarkvara** hõlmab keelematerjali töötlemise meetodeid, algoritme ja arvutiprogramme ning on aluseks **keele tehnoloogilistele rakendussüsteemidele**. Riik peab toetama rakenduslike keeletötlussüsteemide prototüüpide väljatöötamist ja tellima turule suunatavate valmistoodete väljatöötamise tarkvarafirmadelt.

Eestis on olemas spetsialistid keeleressursside, keeletarkvara ja selle rakenduste loomiseks ja võimalused uute spetsialistide koolitamiseks Tartu Ülikooli arvutilingvistika ja keele tehnoloogia erialadel.

Eesmärk: arendada eesti keele keele tehnoloogiline tugi tasemeni, mis võimaldab eesti keelel tänapäeva infotehnoloogilises keskkonnas edukalt toimida.

Ülesanded:

- 1) luua järgmised keele tehnoloogilised rakendused:
 - automaatne kõnetuvastus;
 - kõnesüntees;

- grammatikakorrektor;
- masintõlkeprogrammid;
- infootsiprogrammid;
- refereerimise ja sisukokkuvõtete tegemise programmid;
- interaktiivsed keeleõpetusprogrammid;
- sõnastike veebipõhise koostamise programmid;
- sõnastike intelligentsed, keele tarkvara kasutatav päringusüsteem keeleõppe ja tõlkimise abivahendina;

2) arendada välja järgmised keeleressursid:

- eesti kirjakeele koondkorpus; keeletarkvara väljatöötamiseks tuleb luua käsitsi märgendatud test- ja treeningkorpused;
- eesti kõnekeele korpus, mis on vajalik kõnetuvastuse ja telefonipõhiste infosüsteemide väljatöötamiseks;
- mitmekeelsed paralleelkorpused tõlkeprogrammide väljatöötamiseks;
- erikorpused, eelkõige loomuliku keele kasutamist võimaldavate suhtlusprogrammide väljatöötamiseks vajalik dialoogikorpus ja süntaktiliselt märgendatud korpus;
- eestikeelse kõne väljavõtteid sisaldav andmebaas, mis on vajalik eestikeelse kõnetuvastuse tarkvara väljatöötamiseks;
- elektrooniliste sõnastike, sh kakskeelsete sõnastike standardsüsteem kasutamiseks nii veebis kui ka keele tehnoloogilistes rakendustes, uute tõlkesõnaraamatute koostamisel, keeleõppe- ja tõlkeprogrammides;
- eesti keele leksikaal-grammatiline andmebaas ja leksikaal-semantiline andmebaas (thesaurus);
- formaalsed keelekirjeldused morfoloogilise, süntaktilise, semantilise ja pragmaatilise analüüsi ja sünteesi programmide loomiseks;

3) täiustada automaatse morfoloogilise analüüsi ja sünteesi programme ning töötada välja automaatse süntaktilise, semantilise ja pragmaatilise analüüsi ja sünteesi programmid.

Täitjad:

Tartu Ülikool, Eesti Keele Instituut, TTÜ Küberneetika Instituut.

6. EESTI KEELE ERIKUJUD

Eesti keele erikujud on eesti keele piirkondlikud variandid (murded ja neist lähtuvad kirjalikud keelekujud; eri maades elavate väliseestlaste kasutatavad eesti keele variandid), sotsiaalsete rühmade keelekasutuse erikujud (sotsiolektid, släng) ning keeleliste erivajadustega inimeste kasutatavad keelekujud, sh viipekeel.

Sotsiaalsete rühmade keelekujusid käsitletakse EKASis seoses keeleuurimisega, vt 4.1.

6.1. Eesti keele piirkondlikud erikujud Eestis

Eestis kõneldavad eesti keele piirkondlikud erikujud on eesti keele murded ja neist lähtuvad keelekujud. Enim erinevad põhjaeesti ja lõunaeesti murded. Põhjaeesti murrete alusel ja lõunaeesti murrete toel on kujunenud tänapäeva eesti kirjakeel.

Eesmärk: luua tingimused eesti keele piirkondlike erikujude kasutamiseks ja säilitamiseks kultuuriväärtusena, eesti kirjakeele arendamise ühe allikana ja kohaliku eesti identiteedi kandjana.

Ülesanded:

- luua võimalusi õpetada murdeid üldhariduskoolis ja teistes õppeasutustes ning koostada vastavat õppekirjandust;
- toetada murrete kasutust meedias ja muus kultuuris regionaalkultuuri arendamise projektidega;
- sätestada eesti keele piirkondlike erikujude kasutus kohalikus asjaajamises, avalikel siltidel, viitadel, kuulutustes, teadaannetes ja reklaamis.

Täitjad:

Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool ja Tallinna Pedagoogikaülikool, Võru Instituut, Tartu Ülikooli Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskus.

6.2. Väliseestlaste eesti keel

Väliseestlaste eesti keelena käsitatakse väljaspool Eestit elavate eesti emakeelega ja eestikeelsest esivanemaist põlvnevate inimeste eesti keelt (keelekuju), mis on seotud selle ala või riigiga, kus väliseestlased elavad. Kodumaalt lahkunute emakeel areneb emamaa keelest lahus ning asukohamaa põhikeele mõjul. Riik toetab eesti kirjakeele ja eesti kirjakeeles õppimist ning väliseesti keelematerjali kogumist ja uurimist.

Eesmärk: aidata välismaal olevatel eesti kogukondadel ja hajaeestlastel säilitada võime eesti keeles suhelda, et nende võimalik repatrieerumine oleks lihtsam ja võimalused levitada välismaal Eestile soodsat infot suuremad.

Ülesanded:

- toetada eesti kirjakeele ja eesti kirjakeeles õpetamist välismaa koolides ning väliseestlaste õppimist Eestis;
- soodustada eestikeelse teabe kättesaadavust välismaal (trüki- ja elektrooniline meedia, televisioon);
- hoida väliseestlasi kursis eesti keele arengusuundade ja Eesti keelepoliitikaga;
- talletada ja uurida väliseestlaste keelekasutust ning välismaal asuvat eesti keelematerjali.

Täitjad:

ministeeriumid, rahvastikuminstri büroo, Eesti Instituut, Emakeele Selts, Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool ja Tallinna Pedagoogikaülikool.

6.3. Viipekeel ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutus

Keeleliste erivajadustega inimesed on kurdid ja vaegkuuljad, samuti pimedad, pimekurdid, düslektikud, afaasikud, düsartrikud jt. Eesti kurdid ja vaegkuuljad ning nende kaaskondsed kasutavad suhtlemisel eesti viipekeelt (täpsemas käsitluses – eesti viipekeelt ja viibeldud eesti keelt), pimekurdid taktiilset viipekeelt (käest kätte viiplemine).

Eesmärk: tagada viipekeele kasutajaile ja teistele keeleliste erivajadustega inimestele soodsad tingimused õppimiseks, suhtlemiseks ning töötamiseks.

Ülesanded:

- määrata kindlaks keeleliste erivajadustega inimrühmad;
- tagada keelelise erivajadusega inimestele ühiskonnas osalemiseks vähemalt minimaalne suhtlemisvõimalus;
- tagada pimedatele igakülgsed võimalused punktkirja omandamiseks ja kasutamiseks ning arendada keeletehnoloogilisi vahendeid (kõnesüntees, ekraanilugejad), mis võimaldavad pimedatel kasutada arvutit ja Interneti;
- arendada eesti viipekeelt (normida viiped ja viipesüntaks, luua uusi märke, koostada viipekeele grammatika ning viipesõnaraamat);
- õpetada välja viipekeele tõlke ja rahastada nende tegevust (olmes, kohtus, õpingutes, TVs jt aladel);
- tagada kurtidele lastele võimalus valida eestikeelne või eesti- ja viipekeelne haridus;
- tagada keeleliste erivajadustega inimestele võimalus kutsuda hädaolukorras (tehniliste vahenditega) abi;
- tõlkida eesti viipekeelde vähemalt 10% Eesti telekanalite saadetest, varustada eestikeelsete subtiitritega vähemalt 10% eestikeelsetest originaalsaadetest, arendada tekstitelevisiooni; kasutada selleks digitaaltelevisiooni võimalusi;
- varustada pimedate jaoks osa avalik-õigusliku televisiooni saadetest tihendatud diktoritekstiga; kasutada selleks digitaaltelevisiooni võimalusi.

Täitjad:

Sotsiaalministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Kultuuriministeerium, Siseministeerium, Päästamet, omavalitsused, Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool.

7. EESTI KEEL JA TEISED KEELED

Võõrkeeled (inglise, vene, saksa, prantsuse, soome jt) mõjutavad eesti keele arengut või on Eesti riigile eriti tähtsad rahvusvahelises suhtluses. Eesti keele arengu tagamiseks on oluline eesti keele rahvusvaheline esindatus, laitmatu eesti keele oskusega kvalifitseeritud tõlkide ja tõlkijate olemasolu ning Eesti rahvastiku hea võõrkeeleoskus (kaks-kolm võõrkeelt).

Eesmärk: luua ja viia ellu keelepoliitika, mis arvestab eesti keele arenguvajadusi teiste keelte kontekstis; tagada eesti keele rahvusvaheline esindatus ja rahvusvaheline keelealane koostöö.

Ülesanded:

- töötada välja Eesti riigi arenguvajadusi arvestav võõrkeelepoliitika;
- tagada võõrkeelte õpetamisel tase, mis võimaldaks saavutada:
 - a) põhikooli lõpetajatel taseme B1 vähemalt ühes võõrkeeles;
 - b) gümnaasiumi lõpetajatel taseme B2 vähemalt ühes võõrkeeles;
 - c) kõrgkooli lõpetajatel taseme B2 vähemalt kahes võõrkeeles;
 - d) võõrkeeleõpetajatel taseme C2 õpetatavas keeles;
- töötada välja tõlkide ja tõlkijate kutsestandard, mille alusel hakata tõlke ja tõlkijaid atesteerima;
- koolitada võõrfiloloogia erialade õppejõude, õpetajaid, tõlke, tõlkijaid, esitada nende riiklik koolitustellimus mahus, mis rahuldab riikliku vajaduse, ja võtta õppekoha kulupõhise maksumuse arvestamisel aluseks uute õppemeetodite ja -vahendite rakendamise tulenevad vajadused;
- korraldada mõjukeeltealast täiendusõpet, mis koosneb a) koordineeritud täiendusõppe süsteemist, b) turu-uuringutest sihtrühmade ja nende vajaduste väljaselgitamiseks, c) akadeemilisest järelevalvest;
- ajakohastada võõrkeeleõppe õppevara ja õppekavasid ning anda välja kakskeelseid sõnaraamatuid;
- suurendada võõrfiloloogia õppekavades tunduvalt eesti keele osatähtsust;
- toetada eesti keele ja selle mõjukeelte kontrastiivringuid ning eesti keele ja mõjukeelte suhteid arvestava õppevara arendamist;
- korrastada keeleoskustasemete raamistikku: a) alates 2006/2007. õp-

peaastast rakendada Eestis võõrkeelte ja eesti keele õppimise käigu ja keeleoskuse fikseerimiseks keelemappi²; b) luua riiklik testiarenduskeskus;

- arendada aktiivselt eesti keele akadeemilist välisõpet;
- arendada rahvusvahelist keelekoostööd.

Täitjad:

Haridus- ja Teadusministeerium, Välisministeerium, Tartu Ülikool, Tallinna Pedagoogikaülikool, Eesti Instituut, Eesti Tõlkide ja Tõlkijate Liit, Eesti Keele Instituut.

8. EESTI KEELE ARENDAMISE STRATEEGIA RAHASTAMISE PÕHIMÕTTED

EKASi rahastatakse Eesti Vabariigi riigieelarvest³, millest juba praegu finantseeritakse ka eesti keele õpet üldhariduskoolis, eesti keele spetsialistide väljaõpet, eesti keele uurimist, keelekorraldust ja keelehoolet, tagatakse Haridus- ja Teadusministeeriumi ja Keeleinspektsiooni tegevus keele planeerimisel ning kaitsmisel. Riigikogu ja Vabariigi Valitsus on heaks kiitnud ning rahastavad riiklikke programme „Eesti keel ja rahvuslik mälu (2004–2008)”, „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud (2004–2008)”, „Lõunaeesti keel ja kultuur (2000–2004)” ja „Hõimurahvaste programm (2000–2004)”. Valitsuse heakskiidu on saanud „Rahvuskaaslaste programm (2004–2008)” (rahastamiskatteta) ning Lõunaeesti keele ja kultuuri ning hõimurahvaste toetamise jätkuprogrammid. Koostamisel ja heakskiitmiseks ning finantseerimise alustamiseks esitamisel on „Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programm”.

² Keelemapp on Euroopa Nõukogu algatusel ka Eestis koostatav keeleõppijaid motiveeriv ja keele- ning kultuuriteadmiste registreerimist hõlbustav dokument; koosneb keelepassist, keeleloost ja kaustast.

³ EKASi rahastamiskava, mida täpsustatakse igal aastal riigieelarve koostamise käigus, käesolevas trükiväljaandes ei avaldata.

EKASi eesmärkide saavutamiseks tuleb käivitada programm „Eesti identiteet 2005–2009” ning alustada selle rahastamist, leida lisaraha eelkõige riikliku koolitustellimuse suurendamiseks eesti keele arengut tagavatel aladel, eestikeelse terminoloogia ning eesti keele keeletehnoloogilise toe loomiseks ning eestikeelsete õppe- ja teabematerjalide väljaandmiseks.

EKASi elluviimiseks tuleb järgida järgmisi rahastuspõhimõtteid:

- pidada keelevaldkonna vajadusi eelisseisundis olevaks;
- tagada keelevaldkonna rahastamise reaalne kasv vastavalt põhjendatud vajadustele;
- tagada EKASiga seotud programmide rahastamine kavandatud ja Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud mahu;
- tagada eesti keele seisukohalt tähtsate uurimis- ja arendusasutuste finantseerimisel tase ja kindlus, mis võimaldab kavandada ja lahendada pikaajalisi ülesandeid.

EKASi eesmärkide saavutamiseks tellib Haridus- ja Teadusministeerium EKNilt igal aastal 1. märtsiks järgmise aasta tegevus- ja rahastamiskava. 2004. aasta tegevus on võimalik selleks aastaks riigieelarvesse planeeritud summade ulatuses.

LISA 1. Peamised EKASi elluviimist tagavad asutused

Haridus- ja Teadusministeerium (HTM) kavandab ja korraldab oma struktuuriüksuste ning hallatavate asutuste kaudu riigi keelepoliitikat, koostab selleks vajalike õigusaktide eelnõusid ning koordineerib eesti keele alast uurimistööd, toetudes seejuures EKASi seisukohtadele ning suunates selle elluviimist. HTMi tegevuse eesmärk on tagada eesti keele arengule soodsa keelepoliitika sihipärane ja efektiivne rakendamine, sh riigi arengukavade väljatöötamine keelevaldkonnas ja nende kooskõla tagamine teiste üleriigiliste arengukavadega. HTMi juures töötab **Eesti keelenõukogu** (EKN), mille ülesandeks on pidevalt seirata ja analüüsida Eesti keeleolukorda (sh keelevaldkonda puudutavate õigusaktide eelnõud) ning esitada oma ettepanekuid riigi keelepoliitika, sh selle rahastamise kujundamiseks. EKN jälgib EKASi elluviimist, vaatab iga kahe aasta tagant üle selle seisukohad ning esitab olulised muudatusettepanekud haridus- ja teadusministri kaudu Riigikogule. EKN koostab EKAS II.

Keeleinspeksioon on Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisalas tegutsev valitsusasutus, mille peaulesanded on keeleseaduse ja teiste keelekasutust reguleerivate õigusaktide täitmise järelevalve, hoiatuste ja ettekirjutuste tegemine ja vajaduse korral rahatrahvide määramine.

Tartu Ülikool, mille filosoofiateaduskonna ülesannete hulka kuulub eesti keele ning teiste keelte kraadihariduse andmine ning lingvistiline uurimistöö. Eesti keele alane tegevus on koondunud eesti ja soome-ugri keeleteaduse osakonda.

Tallinna Pedagoogikaülikool, mille filoloogiateaduskonna ülesannete hulka kuulub eesti keele ning teiste keelte kraadihariduse andmine ning lingvistiline uurimistöö. Õppe- ja uurimistöös on pööratud suurt tähtsust eesti keele alasele tegevusele ning koondunud eesti filoloogia osakonda.

Eesti Keele Instituut (EKI) on HTMi hallatav riigi teadus- ja arendusasutus, mille ülesanne on eesti kirjakeele, eesti murrete ja eesti keele sugulaskeelte teaduslik uurimine ning akadeemiliste sõnaraamatute koostamine. Tegevuste hulka kuuluvad ka keelekorraldus ja keelehoolduse arendustegevus.

Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus (REKK) on HTMi hallatav asutus, mis koostab eesti keele riigieksamite ülesandeid ning korraldab eksamite tegemist. REKK korraldab ka mitte-eestlaste eesti keele oskuse taseme testimist, annab välja keeleoskuse tunnistusi ja peab nende registrit.

Eesti Õiguskeele Keskus (EÕKK) on Justiitsministeeriumi hallatav riigiasutus, mille põhiülesanne on eesti õiguskeele arendamine ja kaitse, õigusterminoloogia ning õigusaktide keeleteoimendamise korraldamine ja õigusaktide tõlkimine. Seoses põhiülesandega EÕKK loob õigusterminite andmekogu ning tagab selle korrasoleku ja kättesaadavuse, annab valitsusasutustele terminoloogilist abi, peab õigusaktide eelnõude keeleteoimendajate andmekogu ning korraldab nende kvalifikatsioonikomisjoni asjaajamist, koostab ja toimetab ajakirja „Õiguskeel”, korraldab õiguskeelealast koolitust valitsusasutustele, viib ellu tõlke- ja terminoloogiaprojekte, avaldab vajadusel õigusaktide tõlkeid, terminoloogilisi väljaandeid ja õiguskeele käsiraamatuid ning teeb vajadusel ka õigusaktide tõlgete ekspertiisi.

Võru Instituut on Kultuuriministeeriumi hallatav riigi teadus- ja arendusasutus, mille tegevus hõlmab ajaloolist Võrumaad (Võru ja Põlva maakonda ja osa Tartu- ja Valgamaast) ning aitab talletada ja arendada kohalikku murret ja kultuuri.

Emakeele Selts (ES) tegutseb mittetulundusühinguna ja on assotsieerunud Eesti Teaduste Akadeemiaga. Seltsi eesmärgid on aidata kaasa eesti keele teaduslikule uurimisele ja korraldamisele ning äratada avalikkuse huvi eesti keele vastu. **Emakeele Seltsi keeleteoimkond** annab soovitusi ja norminguid kirjakeele kohta.

Eesti Terminoloogia Ühing (Eter) on mittetulundusühing, mille eesmärk on koordineerida Eestis tehtavat terminoloogiatööd kooskõlas Eesti Keele Instituudi ja Eesti Õiguskeele Keskusega, korraldada koostööd rahvusvahelise terminoloogiaasutuste võrguga, edasi arendada olemasolevaid terminoloogiakogusid, osutada terminoloogilisi teenuseid (termininõuanded, ekspertiisid, erialatekstide tõlked, oskuskeeleinfo levitamine), korraldada oskuskeelekoolitust ja nii kodumaiste kui ka rahvusvaheliste terminoloogiaprojektide täitmist, kirjastada oskussõnastikke ja muud ter-

minoloogiateemalist kirjandust.

Mitte-estlaste Integratsiooni Sihtasutus (MEIS) viib ellu riiklikku integratsiooniprogrammi ning töötab välja tegevuskava programmi lõpule järgnevas ajaks.

Eesti Emakeeleõpetajate Selts on eesti keele ja kirjanduse õpetajaid ning teisi emakeeleõpetusest, keelehooldest ja kirjandusest huvitatud isikuid ühendav mittetulundusühing. Seltsi tegevuse eesmärk on propageerida ja väärtustada eesti keele ja kirjanduse õppimist ning õpetamist, tõsta seltsi liikmete emakeelehariduslikku taset ning täiustada nende erialateadmisi ja kutseoskusi.

LISA 2. EKASi elluviimist toetavad programmid

Riiklik programm „**Eesti keel ja rahvuslik mälu (2004–2008)**”. Programmi raames toimub eelkõige keelekorralduse ja oskuskeele, eesti keele alussõnaraamatute ja keeletehnoloogiaprojektide arendamine ja keelehoiakute kujundamine. Programmi 2004. aasta eelarveks on kavandatud 10 miljonit krooni (saadud 6,7 miljonit krooni) ning see summa peab suurenema programmi lõpuks 16 miljonit kroonini aastas. Riikliku programmi „Eesti keel ja rahvuskultuur (1999–2003)” jätkuna on kõnealune programm ühtlasi aluseks riiklikule programmile „**Eesti keel ja rahvuslik mälu II (2009–2013)**”.

Riiklik programm „**Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud (2004–2008)**”. Programmi raames luuakse eesti keele kogud (vana ja tänapäeva kirjakeel, eesti ja sugulaskeelte murded) ja materiaalne baas kogude pikaajaliseks säilitamiseks ning koopiade tegemiseks. Samuti luuakse elektroonilised andmebaasid; eesti keele kogud (nii kartoteegid kui ka heliarhiivid, koha-, isiku- ja loomanimede kogud) digiteeritakse ja muudetakse veebis kättesaadavaks.

Riiklik programm „**Lõunaestli keel ja kultuur (2000–2004)**” jätkub ning on aluseks jätkuprogrammile „**Lõunaestli keel ja kultuur (2005–2009)**”. Programmi eesmärk on kavandada ja finantseerida eesti keele lõunaestli erikujude arendamist, uurimist, õpetamist ning kasutamist meedias ja kultuuriloomes.

Koostatava „**Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programmi (2005–2009)**” alusel luuakse põhijoontes süsteem eesti keele ja kultuuri õpetamiseks Eestile enim huvi pakkuvate Euroopa maade ülikoolides. See hõlmab eesti keele ja kultuuri lektorite lähetamist, stipendiumide väljaandmist, suveülikoolide, täiendusõppeseminaride ja konverentside korraldamist, õppevahendite koostamist ja levitamist.

„**Rahvuskaaslaste programm (2004–2008)**” keskendub väljaspool Eestit elavate rahvuskaaslaste toetamisele, aidates muu hulgas kaasa nende eesti keele ja eestikeelsele õppele eesti koolide, pühapäevakoolide ning keelekursuste kaudu. Programm peab võimaldama pöörata tähelepanu uusemigraantide keeleõpetusele.